

енергозбереження в економіці України. // Проблеми загальної енергетики. – 2007. - №15. – С.7-16

9. **Енергозбереження – пріоритетний напрямок державної політики України** / Ковалко М.П., Денисюк С.П.; Відпов. Ред. Шидловський А.К. – Київ: УЕЗ, 1998. – 506 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 332.37

В. М. КОСТРИЧЕНКО
Н. О. ДОРОШЕНКО

СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті наведено характеристику основних компонентів стимулювання раціонального аграрного землекористування, а також досліджено економічні, екологічні та соціальні аспекти їх застосування в контексті забезпечення сталого розвитку.

The main tools of sustainable agricultural land use stimulation are characterized and economic, environmental and social aspects of their application in the context of sustainable development are investigated in the article.

Ключові слова: раціональне аграрне землекористування, стимулювання, сталий розвиток.

В сучасних умовах підтримка стійкості земель сільськогосподарського призначення та їх захист від негативних впливів є об'єктивною необхідністю. Через постійно зростаюче антропогенне навантаження на навколишнє середовище, землі сільськогосподарського призначення зазнають негативних змін. Нераціональне використання земель призводить до зниження родючості

© Костриченко В. М. - к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування;

© Дорошенко Н. О. - аспірант Національного університету водного господарства та природокористування

ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель і як наслідок – зниження кількості та якості сільськогосподарської продукції. На сьогодні домінуючим у природокористуванні є економічний інтерес, який пов'язаний із максимізацією прибутку. Для забезпечення сталого землекористування додаткові зусилля у цій сфері мають бути спрямовані на підтримку його екологічної та соціальної складової.

Значний внесок у теорію та методологію дослідження проблем стимулювання ефективного використання, відтворення і охорони земельних ресурсів зробили Д. С. Добряк, В. Р. Ковалишин, М. В. Роїк, П. Т. Саблук, О. В. Стоян, В. М. Трегобчук, А. М. Третяк, Ю.Ю. Туниця, О. М. Царенко та ін. Однак, досі залишаються актуальними наукові розробки та рекомендації щодо економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах забезпечення сталого розвитку в Україні.

Метою статті є дослідження економічних, екологічних та соціальних аспектів стимулювання раціонального аграрного використання земель в контексті забезпечення реалізації концепції сталого землекористування.

Стратегічною метою політики сталого розвитку АПК визначено досягнення продовольчо-екологічної безпеки і незалежності держави, якісна зміна структури харчування і надійне постачання населенню продовольства [7, с. 371]. Раціональне землекористування виступає невід'ємною складовою на шляху до досягнення цієї мети.

Сучасне землекористування не можна назвати раціональним. Серед причин негативних явищ, які накопичились в аграрному використанні земель, варто виокремити такі: економічні (недостатнє фінансування заходів, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів та їх охорону) та адміністративні (недостатній контроль та відсутність жорстких санкцій за порушення земельного законодавства) [8].

На сучасному етапі економічного розвитку покращення використання земельних ресурсів кореспондується з вирішенням таких головних завдань: підвищення ефективності використання та охорони земель на основі

зменшення їх розораності, запобігання деградації ґрунтів та покращення їх родючості; досягнення збалансованого співвідношення угідь у зональних системах землекористування; формування продуктивної та високоефективної системи землекористування як надійної основи вирішення продовольчої проблеми.

Одним із інструментів вирішення цих завдань є стимулювання раціонального аграрного землекористування, яке спрямоване на формування зацікавленості землекористувачів у збереженні екологічної стійкості земель. Кінцевою метою такого стимулювання є забезпечення збереження якості земельних ресурсів без втрати економічної ефективності землекористування, що, в свою чергу, сприятиме реалізації програми сталого розвитку.

В Законі України «Про охорону земель» [9] визначені основні принципи державної політики у сфері охорони земель. До таких принципів віднесені: забезпечення охорони земель як основного національного багатства українського народу; пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель; нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель.

Земельним кодексом України задекларовані такі заходи щодо економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель [6]:

а) надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель;

б) виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;

в) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами;

г) компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Перераховані заходи спрямовані, в основному, на збереження існуючого стану земель та відновлення вже порушених земель не з вини землекористувачів. У випадку зниження родючості землі з вини господарюючого суб'єкта наведений перелік повинен бути доповнений заходами адміністративного впливу. На рівні окремих підприємств як землевласників, так і землекористувачів, варто диференціювати конкретні розміри штрафних санкцій в залежності від величини змиву чи пошкодження верхнього шару ґрунту, який допустив той чи інший суб'єкт господарювання [4, с. 129].

Загалом інструменти стимулювання раціонального використання та охорони земельних ресурсів можна поділити на стимулюючі та примусові. До стимулюючих належать: пільгове кредитування та оподаткування; звільнення від сплати за земельні ділянки, які перебувають у стані сільськогосподарського освоєння і під час поліпшення їх стану; компенсація витрат і втрати доходів через консервацію земель; надання державою субсидій і дотацій господарствам, які проводять землеохоронні заходи; вдосконалення цінової політики щодо продажу екологічно чистої продукції.

Примусові важелі включають: платність землекористування; додаткове оподаткування використання екологонебезпечних засобів і заходів; збори за забруднення навколишнього середовища, в тому числі погіршення якості ґрунтів, штрафні санкції за порушення принципів екологорівноваженого землекористування; викуп права на забруднення (екологічна ліцензія) та екологічне страхування [5].

На сьогодні найбільш поширений метод економічного стимулювання – це платежі, пов'язані з компенсацією втрат, спричинених вилученням земель з сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва. Втрати відшкодовують підприємства, установи та організації, яким відводять вилучені сільськогосподарські і лісові угіддя для потреб, не пов'язаних із веденням сільського і лісового господарства, а

також підприємства, установи та організації, навколо об'єктів яких встановлюються охоронні, санітарні та захисні зони з вилученням з обігу сільськогосподарських і лісових угідь або переведенням їх у категорію менш цінних угідь [2, с. 167].

Перевага економічних методів стимулювання полягає в тому, що вони збільшують ймовірність впровадження приватними суб'єктами землекористування бажаних методів екологічно-безпечного господарювання, консервації деградованих земель тощо [1].

Крім того, економічні інструменти стимулювання є найбільш дієвими, оскільки їх реалізація не потребує значних затрат часу. Недоліки економічних інструментів полягають в тому, що їх впровадження потребує витрат державного та місцевих бюджетів, а також власних коштів землевласників та землекористувачів.

Поряд із заходами економічного стимулювання, які мають на меті забезпечення економічної ефективності землекористування, варто здійснювати заходи екологічного та соціального стимулювання, метою яких є підтримання задовільного екологічного стану навколишнього природного середовища та задоволення потреб населення у якісних продуктах харчування.

Екологічний аспект проблеми раціонального використання земель сільськогосподарського призначення полягає у дотриманні пріоритету вимог екологічної безпеки у використанні землі як головного засобу виробництва та природного ресурсу. Цьому можуть сприяти формування сталого землекористування та охорона земель. Однак, екологічні проблеми землекористування можна вирішити лише в комплексі з економічними та соціальними за допомогою нормативно-правової бази земельних відносин та економічного механізму управління земельними ресурсами [10, с. 176].

Фінансування заходів з охорони земель і ґрунтів, відповідно до ст. 55 Закону «Про охорону земель» [9], здійснюється за рахунок державного бюджету України, місцевих бюджетів, у тому числі коштів, що надходять як відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, від плати за землю, а також коштів землевласників і землекористувачів та інших джерел, не заборонених законом.

На жаль, на практиці ці заходи є малоефективними як через низький рівень фінансування державою заходів з охорони земель та ґрунтів, так і через юридичну нерозвиненість заходів, що становлять зміст економічного стимулювання в цій галузі, відсутність ефективного механізму його реалізації на практиці. Все це негативно позначається на якісному стані земель і як наслідок виникає потенційна небезпека для реального забезпечення екологічної безпеки, а отже, йдеться про порушення конституційного права людини на сприятливе навколишнє природне середовище [3].

Соціальний аспект проблеми сільськогосподарського землекористування виражений такими характеристиками, як забезпечення соціальної справедливості у сфері землекористування, рівень соціального розвитку сільської місцевості та умови праці і життя сільського населення, гарантування прав власності на землю з можливістю розпоряджатись своєю земельною ділянкою на свій розсуд згідно з чинним законодавством [10, с. 177].

Досягнення екологічних та соціальних цілей стимулювання є розтягнутим у часі, оскільки відчутно покращити стан земель за короткий період часу неможливо. Тому логічно ці цілі підкріплювати економічними та адміністративними інструментами стимулювання.

Разом з тим, для покращення ситуації в аграрному землекористуванні в Україні доцільним є запозичення міжнародного досвіду еколого-економічного стимулювання раціонального землекористування. У європейських країнах найпоширенішими інструментами впливу на економічні інтереси суб'єктів землекористування є:

- податкові пільги на здійснення екологічно орієнтованих видів діяльності (протиерозійна організація території агроландшафтів, екологічне вдосконалення структури ландшафтів, робота з підтримання біорозмаїття території); на виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції; на інвестиції екологічного призначення;

- пільгові кредити за процентними ставками (аж до безпроцентних умов використання позики) для природоохоронних інвестицій;

- штрафи за недотримання екологічного законодавства у країні

Таким чином, основною метою стимулювання раціонального використання і охорони земель має стати високоефективне землеводіння, забезпечення підтримання родючості ґрунтів на високому рівні, формування сталого аграрного землекористування та збільшення виробництва якісної екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Комплексне впровадження заходів стимулювання раціоналізації використання сільськогосподарських земель, спрямоване на покращення ефективності використання наявних земель та підтримання їх екологічної стійкості, дозволить забезпечити реалізацію концепції сталого розвитку в нашій державі. Належна реалізація цих заходів та їх відповідне законодавче підкріплення стане важливою умовою стабілізації сучасних агроландшафтів та забезпечення екологічної та продовольчої безпеки країни.

Бібліографія

1. Балаж Н. Й. **Регіональні особливості проблем екологізації сільськогосподарського землекористування (на прикладі Закарпатської області):** дис. канд. ек. наук: спец. 08.00.05 / Н.Й. Балаж. – Ужгород, 2009. – 205 с.

2. Важинський Ф. А. **Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель /** Ф. А. Важинський А. В. Колодійчук, М. Л. Колодійчук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету. – 2011. – Вип. 21.13. с. 166 – 171.

3. Вівчаренко О. **Стимулююча функція охорони земель /** О. Вівчаренко // Віче. – 2010. - №2.

4. Гнаткович О. Д. **Економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель /** О. Д. Гнаткович. – Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 1 (39), с. 128-130.

5. Дідковська Л. І. **Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів в аграрній сфері:** автореф. дис. канд. ек. наук: спец. 08.07.02 / Л. І. Дідковська. – К.: 2006. – 23 с.

6. **Земельний кодекс України //** Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3-4.

7. Купінець Л. Є. **Екологічні імперативи сталого розвитку агропромислового комплексу** / Л. Є. Купінець. – Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2005. – вип. 15.6, с. 371-376.

8. Мамалюк О. А. **Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів аграрних підприємств**: дис. канд. ек. наук: спец. 08.00.04 / О. А. Мамалюк. – Миколаїв, 2009. –158 с.

9. **Про охорону земель** [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

10. Стойко Н. **Соціально-економічні аспекти сільськогосподарського землекористування** / Н. Стойко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія «Землевпорядкування і земельний кадастр». – 2009. – с. 175-179.

Рецензент: д.т.н., професор Павлов В.І.

УДК 620.9

Л. В. МЕЛЬНИК
О. А. ПАШЕЧКО

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ

Стаття присвячена дослідженню специфіки забезпеченості енергетичними ресурсами економічно однорідного регіону. Дана проблема досліджувалася на прикладі Рівненської та Хмельницької областей України. Висвітлено особливості споживання та забезпеченості областей енергетичними ресурсами. Запропоновано об'єднання досліджуваних областей у єдиний господарсько-соціальний комплекс з метою подальшої розробки плану забезпечення та використання енергетичних ресурсів в економічно однорідному регіоні.

© Мельник Л.В. – к.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування;

© Пашечко О.А. - здобувач Національного університету водного господарства та природокористування